

УДК 78.2.1:78.(477)Кирейко+792.02
DOI 10.32461/2226-3209.4.2025.351980

Цитування:

Шиленко Л. А. Українська ідентичність на світовій сцені: сучасні прочитання національних опер. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. 2025. № 4. С. 355–361.

Shylenko L. (2025). Ukrainian Identity on the World Stages: Contemporary Readings of National Operas. *National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald: Science journal*, 4, 355–361 [in Ukrainian].

Шиленко Лада Анатоліївна,
кандидат мистецтвознавства,
старший викладач кафедри сценічного
мистецтва, естради та методики
режисерування Сумського державного
педагогічного університету ім. А. С. Макаренка
<https://orcid.org/0000-0003-0069-6880>
shylenkolada@gmail.com

УКРАЇНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ НА СВІТОВІЙ СЦЕНІ: СУЧАСНІ ПРОЧИТАННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ОПЕР

Мета роботи – з'ясувати роль українського музично-сценічного мистецтва в процесах культурної репрезентації за кордоном, а також окреслити особливості театральної діяльності як інструменту утвердження національної ідентичності. **Методологія дослідження** полягала у використанні комплексного підходу, зокрема, теоретико-аналітичного, методу узагальнення та компаративного аналізу. **Наукова новизна**. Отримані результати дозволили краще усвідомити зміни, що відбуваються в процесах мистецького представлення України через оперне мистецтво на світовому рівні в теперішніх умовах. **Висновки**. У результаті проведеного аналізу постановок опер національних композиторів Українським театром у Будапешті у 2024–2025 рр. було з'ясовано, що вистави ствердили багатогранність українського мистецького ресурсу за кордоном. Прочитуючи класичні сюжети, сценічні втілення опер з'єднали національні елементи у сценографії та костюмах та їх сучасне осмислення. Поєднавши виконавців з різних країн на сцені Національного театру Угорщини, ці події стали яскравою репрезентацією української оперної класики на високому професійному рівні й були сприйняті міжнародною публікою повними залами, що сприяє формуванню позитивного іміджу України за її межами.

Ключові слова: українська опера, музичний театр, культурна ідентичність.

Shylenko Lada, Doctor of Philosophy (PhD), Senior Lecturer at the Department of Performing Arts, Variety and Directing Methods, Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko

Ukrainian Identity on the World Stages: Contemporary Readings of National Operas

The purpose of the article is to clarify the role of Ukrainian musical and performing arts in the processes of cultural representation abroad, as well as to study the specifics of theatrical activity as a tool of affirming national identity. **The research methodology** consisted in using a comprehensive approach, in particular, theoretical and analytical, generalisation, and comparative methods. **Scientific novelty**. The results obtained allowed the author to better understand the changes taking place in the processes of cultural representation of Ukraine abroad in modern conditions. **Conclusions**. As a result of the analysis of the Ukrainian Theatre in Budapest's opera productions by national composers in 2024–2025, it was found that the performances confirmed the versatility of Ukrainian artistic resources. Reading classical plots, the stage embodiments of the operas combined national elements in scenography and costumes with their modern interpretation. By bringing together performers from different countries on the stage of the National Theatre of Hungary, these events became a vivid representation of Ukrainian opera classics at a high professional level and were received by the international audience with full halls, which contributes to the formation of a positive image of Ukraine abroad.

Keywords: Ukrainian opera, musical theatre, cultural identity.

Актуальність теми дослідження. В умовах обмеженої кількості професійних постановки національних опер за кордоном, кожна прем'єра набуває особливого значення. У сучасних реаліях такі вистави стають ефективним інструментом культурної дипломатії, адже знайомлять міжнародну аудиторію з українською музичною традицією

та мистецькими тенденціями. Такі вистави сприяють збереженню національної ідентичності, а українська культура отримує можливість формувати позитивний образ країни за кордоном, демонструючи її унікальність та самобутність.

Аналіз досліджень і публікацій. Аналіз сучасних постановок українських вистав

привернув увагу численних теоретиків та практиків театрального мистецтва. Ґрунтовним матеріалом для статті стало дослідження П. Ільченка [1], а також рецензії та відгуки на постановки «Лісової пісні» В. Кирейка та «Катерини» М. Аркаса за межами України. Зокрема, статті А. Задьори [5], Е. Овчаренка [6], К. Фадєєвої [7]. Творчу спадщину В. Кирейка та її сценічну інтерпретацію детально досліджувала музикознавиця Ірина Шестеренко [2–4]. Водночас, незважаючи на проведену роботу, ця тема потребує подальшого вивчення, у тому числі у контексті постановок українських опер на закордонних сценах та можливостей інтеграції української культури у світовий театральний простір.

Мета дослідження – проаналізувати роль музично-сценічного мистецтва в процесах культурного представлення України за кордоном, а також виявити особливості театральної діяльності як інструменту утвердження національної ідентичності.

Виклад основного матеріалу. Прикладом ефективною культурної репрезентації є діяльність Українського національного театру в Угорщині. Театр розпочав свою роботу у 2003 році (засновниця і художня керівниця театру Олександра Корманьош-Бакляк). Тоді вперше на угорській сцені була втілена українська класика – «Наталка Полтавка» І. Котляревського. За роки діяльності театр здійснив постановки драматичних творів: «Мати-Наймички» Т. Шевченка, «Бой-жінки» Квітки-Основ'яненка, «Украденого щастя» І. Франка, «У неділю рано…» О. Кобилянської, «За двома зайцями» М. Старицького, «По ревізії» М. Кропивницького, «Катерину» за поемою Т. Шевченка та ін. Перша оперна постановка відбулася у 2024 році. Нею стала опера-феєрія «Лісова пісня» видатного українського композитора Віталія Кирейка, що була презентована на театральному фестивалі JELEN/LÉT на сцені Національного театру Угорщини. У 2025 році, театр поставив ліричну оперу «Катерина» Миколи Аркаса.

Опера-феєрія «Лісова пісня» В. Кирейка за однойменним твором Лесі Українки – значущий твір оперного національного доробку, адже вона «вперше вивела українську оперу на європейський рівень завдяки зверненню до складних філософських і морально-етичних проблем» [5, 308]. Постановки опери-феєрії були здійснені у 1958 році на сценах Львівського академічного театру опери та балету ім. І. Франка та Оперної студії Київської державної консерваторії П. І. Чайковського у 1999 році. Першим

міжнародним прочитанням опери стала вистава Українського національного театру в Угорщині у 2024 році на сцені Національного театру в Будапешті на відкритті театрального фестивалю JELEN/LÉT.

Візуальне рішення та сценічне прочитання опери (режисура та сценографія – Лада Шиленко) мали на меті поєднати виразні національні елементи та українські культурні коди з сучасними сценічними елементами та прийомами. У сценографії було використано ряд відеопроєкцій, що створило можливість швидкої зміни дії. Відображення рухомого лісу, нічного місяця, поля пшениці, зимової пустелі, рухомої верби та вогняного полум'я, що знаходились у русі, додавало ще більше динаміки в самих епізодах, проте їх плинність не відволікала від основного навантаження сцен. Елементи декорацій були простими, проте активно використовувались дійовими особами. Зроблені з натуральних матеріалів, вони уявляли собою зв'язки лози та дерев'яну гойдалку. Місце дії змінювалось завдяки відеофрагментам, світловим рішенням та елементам реквізиту. Костюми у виставі поєднували традиційні частини народного костюму у всіх реальних персонажів (Лукаш, Килина, Матір, Дядько Лев), такі як сорочки, спідниці, крайки, чоботи, намисто, керсетки, хустки зі стилізованими його формами. Усі фантастичні персонажі (Мавка, Лісові істоти та Перелесник) мали театралізовані сучасні крої.

Дослідниця творчого доробку Віталія Кирейка, піаністка Ірина Шестеренко стала музичною керівницею та виконавицею опери. Її особлива увага до музичних нюансів та тембрів дозволили опері прозвучати з глибиною та емоційністю. У виставі також звучала флейта у виконанні Анни-Марії Бене та скрипка у прочитанні соліста Угорського національного філармонічного оркестру Романа Оніщука-Осечинського. Соло скрипки особливо виразно звучало у танцювальних епізодах опери, додаючи яскравості сценам.

Вокально вимогливу партію Мавки виконала Дар'я Литовченко, солістка Львівської національної опери. На сцені вона створила чуттєву та ніжну, проте сильну характером лісову німфу, залучивши велику палітру емоційного спектру. У першій дії її Мавка була натхненною та закоханою (рис. 1), у другій дії легкість змінилась на розчарування та розпач від безуспішних старань долучитись до земного життя. Вершиною її образу стала фінальна арія-ствердження невмирущості душі «О, не журися за тіло», у якій тендітність солістки поєднувалась із силою голосу.

Рис. 1. Сцена з I дії опери. Мавка – Д. Литовченко, Лукаш – М. Ердик

Роль закоханого парубка Лукаша виконав Микола Ердик. Його герой, який постав поетичним, нерішучим та замріяним при першій появі, поступово втрачав наївність та набував жорсткості. Виразною, як музично, так і драматично, стала його арія «Ой загублена доля». Осмисливши наслідки власних дій, він жалкує про вчинки, і плаче за минулим. Тут

бачимо повернення у його образі ніжності та зворушливості з першої дії.

Вперту вдову Килину втілила Ольга Дорошук, поєднуючи спокусливість та рішучість, подекуди грубість (рис. 2). Її звабливий характер у другій дії змінився на агресивний у третій, коли їх спільне життя з Лукашем не принесло щастя жодній зі сторін.

*Рис. 2. Сцена Килини, Матері та Мавки з II дії опери.
Килина – О. Дорошук, Матір – В. Рудник, Мавка – Д. Литовченко*

Прагматичну Мати Лукаша виконала Вікторія Рудник. Вона створила образ упертої та настирної героїні, яка, бажаючи сину благополуччя, не зважає на його душевні прагнення. Ролі мудрого Лісовика, Дядька Лева і страшного Марища виконав угорський бас Дьордь Бела Шілло. Особливим драматизмом у його виконанні сповнилась Розповідь Марища

«Я поведу тебе в далекий край» у другій дії. Роль Перелесника втілив угорський баритон Бела Лаборфолві Шоош (рис. 3).

Хореографічний колектив GAS ART PROJECT на чолі з постановницею Анастасією Савенко додали виставі видовищності та динамічності. Виконавиці майстерно втілювались у Лісових істот – подруг Мавки,

сторювали образи полум'я вогню у сценах з Перелесником, що значно підсилювало театралізовану складову постановки, а також додавали трагізму у ролі Злиднів у третій дії

опери. Соло Куця у виставі виконала учениця онука композитора Дмитра Кирейка Юліанна Єва Поллак.

Рис. 3. Сцена з II дії. Мавка – Д. Литовченко, Перелесник – Б. Лаборфолві Шоош

Образи персонажів, сценографічне рішення, костюми та хореографія були спрямовані на створення естетичного й емоційного досвіду, що відображає української традиції, і прочитує їх у сучасному ракурсі. Постановка опери «Лісова пісня» була позитивно сприйнята публікою та отримала резонанс у медіа.

Ще одним важливим твором, втіленим Українським національним театром в Угорщині стала опера «Катерина» Миколи Аркаса. Основною задачею при її прочитанні стало збереження автентичності Шевченківського першоджерела при осучасненні драматургічної структури та естетичній єдності візуального елементу вистави, динамічності трансформації дії (режисерка, авторка сценографії – Лада Шиленко). За режисерським задумом у виставу було додане поетичне слово (у виконанні Ольги Дорошук). Фрагменти «Катерини» Т. Шевченка підсилювали драматургію вистави, доповнюючи відсутні у лібрето рядки поеми. Декламація відкривала виставу та завершувала її, а також з'являлась до та після ключових подій.

Опера починалась появою героя Андрія, образ якого було написано лібретистами опери М. Аркасом і Д. Бобирем (його немає у творі Т. Шевченка). Молодий хлопець, який щиро кохає Катерину, додає повноти та емоційності історії. Він демонструє безумовну любов готовністю прийняти дитину Катерини, як

рідну. У перші хвилини вистави Андрій з'являвся на сцені з кобзою. Цей символічний для української культури інструмент залишався на сцені до фіналу вистави.

Сценографічний задум вистави спирався на картину «Катерина» Т. Шевченка, що є однією з найвідоміших не лише у доробку митця, а й в українському мистецтві. Фрагменти картини змінювали одна одну в залежності від епізоду опери, задаючи глибини сценічному простору. Єдиною фізичною частиною сценографії стали квадратні снопи соломи, що трансформувалися у відповідності до потреб сцен. Картина стала джерелом натхнення для костюмного рішення вистави. Візуальний образ головної героїні був наближений до Шевченківського. Це стало задачею постановниці – використати зображення, що є візуальним кодом для національної культури, проявивши його у мультимедійній формі. Сценічний образ інших персонажів створювався у відповідності (рис. 4).

Партію Катерини в опері виконала солістка Львівської національної опери Дар'я Литовченко. Закохавшись і довірившись московському офіцеру Івану, Катерина відмовляється від стосунків з закоханим в неї Андрієм. Д. Литовченко з точними емоційними нюансами зобразила динаміку своєї героїні від наївної звабленої дівчини у першій дії, до молоді матері у розпачі, від якої

відрікаються батьки, у другій (рис. 5). Особливий драматизм ролі їй вдалося розкрити у останній дії опери, де Катерина прощається із сином і зважується на завершення свого життя після відмови москаля Івана від рідного сина. Рядки «В проклятий час годиноньку, знайшлася ти, дитинонько. В далекому краї в чужую землю чужії люди мене заховають» були виконані з таким болем і трагізмом, що глядачі не стримували сліз.

Світлим епізодом вистави стала сцена з подругами Катерини Оксаною та Одаркою у виконанні Вікторії Рудник та Вікторії Романенко. Дівчата намагаються розрадити головну героїню та вмовляють її забути про москаля Івана, проте дарма. Закоханого в Катерину парубка Андрія емоційно зіграв американський соліст Джеймс Каран. Його щирість та сум від нещасного кохання змінюються на розпач у сцені з батьками дівчини, які не можуть вплинути на вибір доньки (рис. 6).

Ще один соліст Львівської національної опери у виставі – Ярослав Папайло. Він драматично та глибоко прожив роль Батька, який не приймає доньку з позашлюбною дитиною. Разом з Ольгою Дорошук, яка проникливо виконала роль Матері, вони створили напружені сцени прощання з донькою.

Рис. 4. Сцена з I дії опери. Катерина – Д. Литовченко

Рис. 5. Сцена з II дії опери. Катерина – Д. Литовченко

Роман Меденці втілює спершу рішучого, а згодом холодного і відстороненого, жорсткого Івана, якому байдуже на долю Катерини та власної дитини (рис. 7).

Під музичним керівництвом Наталії Герети опера набула виразності та чуттєвості. Її фортепіанний супровід разом з яскравими

голосами солістів створили яскраве драматичне полотно з культовим для національної культури сюжетом [6].

Наукова новизна. Отримані результати дали краще зрозуміти зміни, що відбуваються в процесах культурної репрезентації України за кордоном у сучасних умовах.

Рис. 6. Сцена з II дії. Андрій – Д. Каран, Мати – О. Дорощук, Батько – Я. Папайло

Рис. 7. Сцена з III дії опери. Іван – Р. Меденці, Катерина – Д. Литовченко

Висновки. Покази українських національних опер за кордоном відбуваються досить рідко, тому кожна така постановка привертає особливу увагу та набуває значного культурного та символічного значення. Вони дають змогу іноземним глядачам ознайомитися з українською музичною спадщиною і оцінити творчі здобутки композиторів. Крім того, подібні вистави підтримують відчуття національної самобутності та сприяють формуванню позитивного образу України у світі.

Особливу цінність набувають постановки опер, які практично не представлені у національних театрах. Зокрема, такими стали опери «Лісова пісня» В. Кирейка та «Катерина» М. Аркаса, показані у Будапешті Українським

національним театром в Угорщині. Об'єднання виконавців з різних країн на сцені Національного театру Угорщини дозволило створити високопрофесійні вистави, що відтворюють українську традицію та демонструють її сучасне осмислення.

Режисерські та сценографічні рішення поєднували традиційні елементи костюмів і декорацій із динамічними змінами, художніми прийомами та вокальною майстерністю солістів. Це забезпечило високий рівень сприйняття вистав міжнародною аудиторією, викликало великий інтерес глядачів і заповнені зали, підтверджуючи значні можливості українського оперного мистецтва на світовій сцені.

Література

1. Ільченко П. І. Режисерський задум оперної вистави крізь призму сучасної театральної естетики. *Українське музикознавство*. 2020. Вип. 46. С. 47–59.
2. Шестеренко І. В. Постать Віталія Кирейка в історії української музики. *Науковий вісник Національна музична Академія України ім. П. І. Чайковського*. 2013. № 86. С. 182.
3. Шестеренко І. В. Музична мова Віталія Кирейка як вияв української ментальності. *Вісник КНУКіМ*. 2010. Вип. 23. С. 189–195.
4. Шестеренко І. В. Творчість Лесі Українки в операх Віталія Кирейка. *Україна. Європа. Світ. Історія та імена в культурно-мистецьких рефлексіях*. 2024. №7. С. 307–311. DOI: <https://doi.org/10.31318/2786-8877.7.2024.331953>.
5. Задьора А. Ірина Шестеренко про прем'єру «Лісової пісні» Віталія Кирейка в Будапешті: рефлексії та перспективи. *Музика*. URL: <https://mus.art.co.ua/iryna-shesterenko-pro-prem-ieru-lisovoi-pisni-vitaliia-kyreyka-v-budapeshti-refleksii-ta-perspektyvy/> (дата звернення: 05.11.2025).
6. Овчаренко Е. Голос України крізь кордони. URL: <https://i-ua.tv/culture/90944-holos-ukrainy-kriz-kordony> (дата звернення: 05.11.2025).
7. Фадєєва К. Будапештська постановка опери Віталія Кирейка «Лісова пісня». *Музика*. URL: <https://mus.art.co.ua/budapeshtska-postanovka-opery-vitaliia-kyreyka-lisova-pisnia/> (дата звернення: 05.11.2025).
8. Shylenko Lada. Shesterenko Iryna, Vitaliy Kyreyko's Body of Work in Operas and Ballets: Genre and Style Characteristics. *Austrian Journal of Humanities and Social Sciences*. 2021. №9–10. P. 13–16. DOI: <https://doi.org/10.29013/AJH-21-9.10-13-18>.
- theatrical aesthetics. *Ukrainian Musicology*, 46, 47–59 [in Ukrainian].
2. Shesterenko, I. V. (2013) The figure of Vitalii Kyreiko in the history of Ukrainian music. *Scientific Bulletin of the Ukrainian National Tchaikovsky Academy of Music*, 86 [in Ukrainian].
3. Shesterenko, I. V. (2010) Musical language of Vitaliy Kyreiko as a manifestation of the Ukrainian mentality. *Bulletin of the Kyiv National University of Culture and Arts*, 23, 189–195 [in Ukrainian].
4. Shesterenko, I. V. (2024). Lesya Ukrainka's work in the operas of Vitalii Kyreiko. *Ukraine. Europe. World. History and names in cultural and artistic reflections*, (7), 307–311. <https://doi.org/10.31318/2786-8877.7.2024.331953> [in Ukrainian].
5. Zadora, A. (n.d.). Iryna Shesterenko about the premiere of 'Forest Song' by Vitalii Kyreiko in Budapest: reflections and perspectives. *MUZYKA*. <https://mus.art.co.ua/iryna-shesterenko-pro-prem-ieru-lisovoi-pisni-vitaliia-kyreyka-v-budapeshti-refleksii-ta-perspektyvy/> [in Ukrainian].
6. Ovcharenko, E. (n.d.). The voice of Ukraine across borders. <https://i-ua.tv/culture/90944-holos-ukrainy-kriz-kordony> [in Ukrainian].
7. Fadieieva, K. (n.d.). Budapest production of Vitaliy Kyreyko's opera 'The Forest Song' <https://mus.art.co.ua/budapeshtska-postanovka-opery-vitaliia-kyreyka-lisova-pisnia/> [in Ukrainian].
8. Shylenko, L., & Shesterenko, I. (2021). Vitalii Kyreiko's body of work in operas and ballets: genre and style characteristics. *Austrian Journal of Humanities and Social Sciences*, 9–10, 13–16 [in English].

References

1. Ilchenko, P.I. (2020) Director's idea for an opera performance through the prism of modern

Стаття надійшла до редакції 06.11.2025
Отримано після доопрацювання 08.12.2025
Прийнято до друку 16.12.2025
Опубліковано 29.12.2025